

HOSPITALENCS ALS CAMPS NAZIS

Exili i deportació

2. Maig del 1945 a Mauthausen. Un dels primers grups que van ser repatriats, després de l'alliberament.

✱ Museu d'Història de Catalunya. (Fons Amical Mauthausen). Autor: Francesc Boix

3. Porta d'entrada principal al camp de Mauthausen, coronada amb l'àliga i l'esvàstica, que donava pas al pati de garatges. 1941-1943

✧ Font: Museu d'Història de Catalunya (Fons Amical Mauthausen). Autor: Francesc Boix

1. Fent memòria

ENRIC GIL

JOSEP RIBAS

El 27 de gener de 1945 les tropes de l'Exèrcit Roig alliberaven el camp de concentració nazi d'Auschwitz. Era un dels primers camps nazis alliberats i un dels més significats pel que fa al nombre d'internats i de víctimes mortals, juntament amb els *kommandos* annexos d'Auschwitz II, Birkenau i Treblinka, entre altres. Amb l'avenç de les tropes aliades sobre els territoris del Reich —les soviètiques per l'est i les nord-americanes, les britàniques i la resta d'aliats per l'oest—, s'encaidenaven un seguit d'alliberaments dels diversos camps, que posaven al descobert davant del món la realitat del sistema concentracionari nazi.

Una macabra realitat que, malgrat la seva divulgació pública i malgrat que arreu del món es tingué un ampli coneixement d'aquells fets, el ressò no va tenir una dimensió proporcional al que va representar la seva tràgica magnitud en tots els aspectes: humans, polítics, socials, i les repercussions directes envers els protagonistes, tant les víctimes, els botxins i les persones individuals o pertanyents a diversos col·lectius que en van poder sobreviure.

El joc d'equilibris polítics dins del nou ordre mundial a partir de 1945, amb el repartiment del món en zones d'influència entre els Estats Units d'Amèrica i els seus aliats europeus d'una banda, i la Unió Soviètica i els seus satèl·lits de l'altra, arribava a l'acord tàcit de tancar aquell fenomen amb els processos de Nuremberg.

Les conseqüències d'aquells judicis i les mesures que es van prendre, malgrat les condemnes i les execucions dels responsables més implicats, no van pal·liar de manera suficient els patiments de les víctimes, dels seus familiars i de les persones sobrevivents, tot i les indemnitzacions personals que en bastants casos reberen.

Han hagut de passar seixanta anys perquè els països implicats directament i les instàncies internacionals,

com les Nacions Unides i els caps d'estat dels diversos països relacionats d'una manera o d'una altra amb la Segona Guerra Mundial, fessin un acte de reconeixement públic i solemne de les víctimes de l'holocaust i una condemna unànime del que va representar per al conjunt de la Humanitat, el nazisme i el seu menyspreu per la vida i la dignitat de les persones i dels col·lectius que no formaven part del seu ideari.

Els actes de celebració de l'alliberament de diversos camps significatius que van seguir el d'Auschwitz, com els de Buchenwald, Ravensbrück, Flossenbürg, Dachau, Bergen-Belsen o Mauthausen, entre els mesos de gener i maig de 2005, han significat una major aproximació a l'homenatge i la disculpa pública universalitzada que les víctimes mereixien. Malauradament, per a moltes famílies dels morts i per als/les supervivents de l'any 1945, aquest reconeixement arribava tard, ja que, per raons d'edat o de les seqüeles de la seva estada als camps, moltes d'aquestes persones ja havien mort.

La difusió d'aquestes commemoracions als mitjans de comunicació, la participació institucional que hi ha tingut la Generalitat de Catalunya, representada pel conseller de Relacions Institucionals i Participació, Joan Saura, impulsor del *Programa per al Memorial Democràtic*, i també la participació de l'Ajuntament de l'Hospitalet han contribuït a accelerar un projecte de recerca sobre les víctimes hospitalenques dels camps de concentració nazis que ja s'havia posat en marxa.

Curiosament, els dos autors havíem coincidit en el temps i en el projecte de manera separada, i des de feia poc temps havíem iniciat la mateixa línia de recerca. A partir del CEI'H, entitat de la qual tots dos som socis, i tenint en compte la línia de treball de l'entitat per a la recuperació de la Memòria Històrica, ens va fer prendre la decisió de continuar-la conjuntament.

COMMEMORACIÓ DEL 60È ANIVERSARI DE L'ALLIBERAMENT DEL CAMP DE RAVENSBRÜCK, EL 17 D'ABRIL DE 2005. EN AQUEST CAMP, GAIREBÉ EXCLUSIVAMENT FEMENI, VAN MORIR 92.000 DONES I NENS. A LA FOTO VEIEM LA SUPERVIVENT NEUS CATALÀ, JUNTAMENT AMB EL CONSELLER DE RELACIONS INSTITUCIONALS I PARTICIPACIÓ, JOAN SAURA, EN REPRESENTACIÓ DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA.

J. RIDAS

Partiem d'una llista d'una mica més de 20 persones, amb les quals en bona part coincidíem atès que havíem treballat pràcticament amb les mateixes fonts, que al llarg de la recerca hem ampliat a 54 noms.

La qualificació de víctimes hospitalenques la determinem pel fet que tenen una relació directa o indirecta amb l'Hospitalet: per raó de naixement, pel seu veïnatge conegut o pel seu veïnatge suposat, o a partir del coneixement que els seus familiars més directes van tenir i, en algun cas concret encara tenen, residència a l'Hospitalet. El criteri és prou justificat atesa la rellevància de l'Hospitalet en els processos migratoris del segle XX i la mobilitat compartida entre poblacions del seu entorn. És per això que hem considerat que, a la categoria de deportats hospitalencs, s'havia d'incloure els nascuts a l'Hospitalet, els que hi haguessin viscut durant l'etapa republicana o més tard i, finalment, els que els seus descendents, cònjuges i parents pròxims fossin residents a la ciutat. És per això que ens referirem sempre a tots amb el genèric d'hospitalencs. En tot cas, les distincions es poden trobar en el propi relat i a les fitxes individuals que relacionem.

Totes les persones de la llista són homes i, tot i que pensem que pot haver-hi dones de l'Hospitalet que van ser deportades als camps de concentració nazis, especialment al camp de Ravensbrück, no les hem pogudes trobar, ja que les llistes d'aquest camp van ser destruïdes i, d'altra banda, tampoc se'n fa esment als testimonis de dones supervivents. Tampoc s'han conservat les llistes de les dones i els menors de 14 anys que foren retornats en el comboi d'Angulema, al qual ens referirem més endavant¹.

Molts d'aquells homes de l'Hospitalet havien mort als camps de Gusen, Mauthausen, Buchenwald i el castell de Hartheim com a conseqüència del treball en règim d'esclavatge, de les pèssimes condicions alimentàries, de les malalties i dels maltractaments físics, o a les cambres de gas, i només un terç van sobreviure a l'alliberament.

Sabem del cert que pràcticament tots els deportats hospitalencs van formar part del contingent de republicans espanyols i catalans que van haver de refugiar-se a França els darrers dies del mes de gener i els primers de febrer de l'any 1939 com a conseqüència de l'èxode iniciat amb l'arribada de les tropes franquistes.

No coneixem la història personal de tots, encara que la majoria tenen els trets característics comuns del procés: militància política o sindical, guerra civil, exili, camps de concentració a França, l'enrolament forçós o voluntari a les Companyies de Treballadors Estrangers o altres opcions —inclosa la possible participació en la Resistència—, camps de presoners i, finalment, la deportació als camps d'Alemanya, Àustria o els territoris dels protectorats francesos del Nord d'Àfrica, o els treballs forçats a la mateixa França ocupada.

La metodologia de treball, a grans trets, ha consistit en la recerca de familiars que ens en poguessin facilitar informació escrita i gràfica, cosa que no sempre ha estat possible, a vegades perquè no hem pogut localitzar les persones adients, i en algun cas fins i tot amb la sospita que, tot i l'evidència d'algun vincle de parentiu, no ens l'han volgut con-

¹ Hem obtingut aquesta informació de la periodista de TV3 Montserrat Armengou, que amablement va compartir amb nosaltres els esforços que, en va, havia fet la seva documentalista quan treballava en l'excel·lent reportatge *El comboi dels 927*, on reconstruïa aquell fatídic transport a Mauthausen.

firmar. També ens hem trobat amb familiars que, per raons d'edat i memòria, no ens en podien donar gaire informació oral o documental. En aquesta categoria també hem d'incloure més d'un cas de descendents les limitacions dels quals eren imposades pel silenci a què havien estat sotmesos els familiars més directes. Encara avui alguna persona ens ha demanat reserva sobre l'afiliació política o sindical del familiar deportat.

Hem escorcollat a l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet, els informes personals de nombrosos *desafectos* al règim del període de 1939-1953, i molt especialment el Padró del 1940 i les llesves militars dels anys quaranta, que ens han proporcionat molta informació i dades suficients per poder localitzar deportats hospitalencs, i també familiars.

D'altra banda, hem localitzat deportats de l'Hospitalet que van sobreviure a l'alliberament dels camps de l'any 1945. En aquest cas, la majoria ja havien traspassat, però hem pogut parlar directament amb alguns dels familiars residents a l'Hospitalet, Barcelona, Sant Boi, Sant Vicenç dels Horts, Corbera, Rubí, París i la Provença.

Tenim el testimoni directe de tres supervivents: Antonio Cánovas, resident a l'Hospitalet, de qui el seu fill, Jordi Cánovas, historiador, està donant forma a les memòries; Manuel Alfonso, resident a Talence, una població prop de Bordeus, i, finalment, Leonard Pérez, resident a Colomiers, a tocar de Tolosa de Llenguadoc. Hem parlat amb tots tres. En els dos darrers casos hem viatjat a aquelles poblacions per entrevistar-los personalment. En tots tres casos també ens ha estat molt valuós el propi testimoni, escrit a través de les memòries.

També ens ha estat molt útil el treball universitari d'investigació de l'historiador Jordi Moliner, que hem consultat a la biblioteca de la UAB, referida al Kommando Poschacher, amb el testimoni enregistrat de tres dels quatre dels seus integrants hospitalencs: Eduard Frías, Manuel Gutiérrez, Joan Pedrol i Félix Quesada. Els tres enregistraments han estat

facilitats pel Fons de la Deportació de l'Arxiu Municipal de Castellar del Vallès².

Altres fonts d'informació valuoses han estat l'Amical de Mauthausen, amb qui hem contrastat i ampliat les dades que ja teníem, a més de les consultes a la nombrosa bibliografia existent, de la qual fem esment i de la qual volem destacar l'encara imprescindible obra de Montserrat Roig *Els catalans als camps nazis*, editada l'any 1977.

Cal destacar que, un cop s'havia pràcticament enllestit aquesta recerca i a punt d'iniciar-se el procés d'edició, vàrem tenir coneixement de l'aparició del *Libro Memorial*³, dels historiadors Benito Bermejo i Sandra Checa, que unifica uns 8.700 noms de deportats de les llistes conegudes però també altres de dispersos o inèdits (especialment en el cas dels supervivents). Aquesta obra inclou els 44 hospitalencs que coneixíem fins a aquell moment —que aporta algunes dades noves que hem incorporat, en canvi, n'hem desestimat altres no coincidents amb les nostres, que teníem contrastades i confirmades—, i també ens ha aportat 10 nous deportats hospitalencs més, vuit supervivents i 2 que van morir en deportació.

Hem estructurat aquesta recerca explicant el marc històric local i global, segons que s'escaigui, per tal d'ajudar el lector a una major comprensió del període que, a grans trets, situem temporalment entre el 1936 i el 1945, fent referències a la Guerra Civil, l'Exili Republicà i la Segona Guerra Mundial, i també a la deportació.

En la mesura que ha estat possible, segons la informació que n'hem tingut, cadascuna de les històries personals dels deportats ha estat situada de manera seqüencial en les diverses etapes que hem assenyalat amb l'intent de proporcionar un encadenament històric que faciliti una major comprensió en el temps i l'espai.

Finalment, en un parell de casos també hem pogut contribuir al fet que parents de primer grau poguessin sol·licitar la indemnització que els correspon.

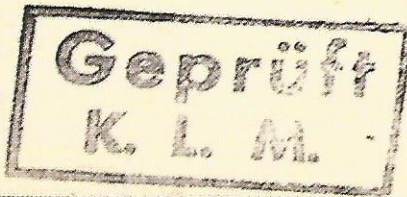
² El treball de recerca *El Kommando Poschacher. Un grup de joves a Mauthausen* es pot consultar a la biblioteca d'Humanitats de la UAB. Vegeu també l'Avenç núm. 260, (juliol/agost 2001). Les entrevistes de Frías, Gutiérrez i Quesada es poden consultar al Fons de la Deportació de l'Arxiu Municipal de Castellar del Vallès

³ BERMEJO, Benito i CHECA, Sandra. *Libro Memorial. Españoles deportados a los campos nazis (1940-1945)*. Madrid, Secretaría General Técnica (Ministerio de Cultura), 2006

Postkarte

Tarjeta Postal

An
a

Empfangsort:
Lieu de destination

Agustina Lopez

Hospitalet del Tordera

Absender:
Expéditeur

Vor- und Zuname:
Nom et prénom

Jose Ramis

Gefangenenummer:
No du prisonnier

3250 Bl. 13

Lager-Bezeichnung:
Nom du camp

LAGER MAUTHAUSEN (OBERDONAU)
DEUTSCHLAND

Straße:

Rue

Bruch N° 11

Land:

Landesteil (Provinz usw.)

Barcelona

Espana

Anordnung im Schriftverkehr mit Gefangenen

1. Der Gefangene darf alle 6 Wochen einmal schreiben und Post empfangen. (Nicht mehr als 25 Worte nur persönliche Familiennachrichten.) Beilegen von Briefmarken (Coupon Reponse-International) ist erlaubt.
2. Paketsendungen sind gestattet. Beilegen von Fotos verboten.

Instrucciones para la Correspondencia de los prisioneros

1. El prisionero está autorizado para escribir una vez cada seis semanas, como así el recibo de la respuesta. (No más de veinticinco palabras, solamente de carácter personal y familiar.) En la carta respuesta es permitido adjuntar (Coupon Reponse International) Timbre Moneda.
2. En los envíos de paquetes a los prisioneros está prohibido adjuntar fotografías.

Der Lagerkommandant.

Querida esposa y hijos, yo bien lo mismo deseo para todos vosotros, recibí vuestra carta, estoy muy contento de lo que me decís. Dime algo de los hermanos de Pepito, escribir me da mucha alegría de recibir noticias vuestras. Muchas besos y abrazos para todos, de J. Ramis

5. Una de les postals que va poder enviar des de Mauthausen el presoner Josep Ramis a la seva dona, Agustina. Està datada al setembre de 1943, sis mesos abans de la seva mort, i porta els segells de la censura.

* Família Ramis